

ISTORIE

Edward Lucas (n. 1962), scriitor, jurnalist și expert britanic în probleme de securitate europeană și transatlantică, a absolvit London School of Economics. Între 1988 și 2002 a fost corespondent (specializat în Europa de Est) pentru *The Economist*, unde a continuat să scrie ca editor senior până în 2017. Lucrează la Center for European Policy Analysis (CEPA) și are o rubrică săptămânală în *The Times*. În calitate de *public speaker*, moderator de televiziune și consultant, Edward Lucas susține conferințe la Harvard, Oxford, Cambridge și alte universități importante. Colaborează frecvent la emisiunile *Today* și *Newsnight* de la BBC, precum și la NPR, CNN și Sky News. În decembrie 2014 a devenit primul *e-resident* al Estoniei. Cartea sa *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West* (2008) a fost tradusă în peste 15 limbi, fiind urmată de *Deception: Spies, Lies and How Russia Dupes the West* (2012) și *Cyberphobia: Identity, Trust, Security and the Internet* (2015).

EDWARD LUCAS

JOC DUBLU

Spionii, minciunile
și mistificările Rusiei
în Occident

Cu o prefață a autorului
la ediția românească

Traducere din engleză
de Adina Avramescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antoși
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Art Group

Edward Lucas
Deception: Spies, Lies and How Russia Dupes the West
Copyright © 2012 Edward Lucas
All rights reserved

© HUMANITAS, 2018, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Lucas, Edward

Joc dublu: spionii, minciunile și mistificările Rusiei în Occident /

Edward Lucas; trad din engleză de Adina Avramescu. –

București: Humanitas, 2018

Index

ISBN 978-973-50-6237-8

I. Avramescu, Adina (trad.)

32

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Părinților mei

Cuprins

<i>Hartă</i>	8
Prefață la ediția românească	11
Introducere	25
1. Jaf și crimă	47
2. Statul-pirat	76
3. Jocuri mortale și idioți utili	101
4. Spioni reali, victime reale	124
5. Arta spionajului: realitate și ficțiune	145
6. Spioni ca noi	172
7. Noii ilegaliști	186
8. Teatrul de război al Europei	214
9. Între ciocan și nicovală	237
10. Lumea cu susul în jos	271
11. Povestea trădătorului	287
Concluzie	328
Note	339
Mulțumiri	377
Indice selectiv	379

Introducere

În spatele Cortinei de Fier, răsuflarea rece a statului polițienesc comunist a distrus nenumărate vieți. Ea a atins chiar și propria mea copilărie, petrecută la Oxford în anii '70. Olgika, chiriașa noastră iugoslavă, avea un secret tulburător: unchiul Dušan. Pentru poetul Matthew Arnold, Oxfordul era „patria cauzelor pierdute, convingerilor abandonate, numelor nepopulare și loialităților imposibile“. În cazul lui Dušan, această descriere era parțial corectă: numele său de familie (la fel ca cel al majorității imigranților est-europeni), chiar dacă nu era tocmai nepopular, suna cu siguranță straniu în urechile britanicilor. Mi-a rămas în memorie ca un om ursuz, posomorât, și avea toate motivele să fie astfel. Cauza sa părea iremediabil pierdută. Fusese un erou în lumea sa apusă, însă, în Iugoslavia postbelică, autoritățile i-au declarat pe luptătorii anticomuniști ca el criminali și trădători.* Mulți au pierit în gropile comune

* Membru al guvernării monarhice antebelice, tabăra sa pierduse în fața comuniștilor în conflictul devastator care a avut loc în Iugoslavia pe parcursul războiului. În această țară (la fel ca în cea mai mare parte a Europei de Est), al Doilea Război Mondial nu fusese o luptă între două părți, ci între trei părți. Naziștii se luptaseră cu partizanii comuniști și cu cetnicii monarhiști, care se urau reciproc la fel de mult pe cât îi urau pe invadatori. Când germanii au fost învinși, comuniștii (care beneficiaseră de un sprijin substanțial atât din partea britanicilor și americanilor, cât și a sovieticilor) au câștigat războiul lor civil împotriva monarhiștilor, care erau mult mai slabi, și i-au denunțat apoi pe aceștia din urmă drept colaboratori fasciști.

sau în camerele de tortură ale poliției secrete. Dušan s-a aflat printre cei norocoși. A reușit să fugă în Marea Britanie, unde a obținut o slujbă modestă de mecanic și o locuință în Crotch Crescent, o stradă mohorâtă de la periferia Oxfordului – un declin trist pentru cineva care în Iugoslavia antebelică fusese un tânăr funcționar ambițios.

Dar, într-o privință, Dušan nu corespundea descrierii lui Arnold. În ciuda dezamăgirilor suferite, nu se lepădase de convingerile sale: comunismul era nefast, iar cei aflați la cârma țării sale erau niște uzurpatori. De fapt, comuniștii independenți ai Iugoslaviei deveniseră blânzi în comparație cu regimurile mult mai dure din blocul sovietic. Însă îi tratau în continuare cu cruzime pe disidenți, în special pe cei care se aflau în legătură cu anticomuniștii din afara țării. Membrii familiei Olgikăi au menținut, cu riscuri enorme, legături secrete cu rudele lor emigrate, negând însă că ar mai avea vreo informație despre ele, atunci când au fost interogate de poliția secretă. În Oxford, ea își vizita unchiul la fiecare sfârșit de săptămână. Dacă autoritățile de acasă ar fi știut că umbla cu un emigrant anticomunist periculos, cariera medicală strălucită a tatălui ei (datorită căreia ajunsese, pentru scurtă vreme, chiar la Oxford) ar fi luat sfârșit; însuși viitorul ei (era pe cale să-și finalizeze studiile) ar fi fost amenințat. Ar fi putut chiar să fie riscant pentru ea să se întoarcă acasă, rămânând astfel blocată în Marea Britanie ca tânără refugiată.

Preocupările mele din copilărie au fost legate de această lume a adulților. Chiar înainte de sosirea Olgikăi, obsesia adolescenței mele fusese Europa de Est. Petreceam ore întregi răsfoind atlase prăfuite și citind despre regatele și republicile epocii anterioare comunismului, cu politicienii lor de mult uitați, mărcile poștale bizare și limbile exotice. Aflate acum în spatele Cortinei de Fier, păreau la fel de îndepărtate și de ireale precum Atlantida. La începutul adolescenței mele, am avut nevoie de un exemplu de propagandă comunistă, pentru un proiect de istorie cerut la școală. M-am decis să scriu ambasadei iugoslave din Londra și să cer o declarație oficială cu privire la modul în care guvernul lor se raporta la rivalii lor monarhiști învinși.

Mă gândeam că s-ar fi potrivit foarte bine cu celelalte probe pe care le adunasem deja, printre care se numărau un fragment din istoria războiului scrisă de Winston Churchill, o descriere tulburătoare a vieții petrecute la Cambridge, făcută de Petru, regele-copil exilat al Iugoslaviei^a, și o relatare emoționantă a unei misiuni militare britanice menite să-i salveze pe soldații acestuia, cetnicii.¹

Plin de mândrie, mi-am anunțat planul. Spre consternarea mea, Olgika s-a albit la față. Mama m-a luat deoparte: oare nu îmi dădeam seama că ambasada iugoslavă din Londra avea să trimită scrisoarea mea serviciilor secrete? (Cu acronimul său, UDBA, care suna funest, *Uprava državne bezbednosti*, sau Departamentul Securității Statului, era năpasta celor care criticau regimul acasă și în străinătate). S-ar fi văzut că cererea mea copilărească venea chiar de la adresa din Oxford la care locuia fata unui pediatru iugoslav ilustru, pe durata studiilor sale liceale. UDBA ar fi suspectat-o imediat pe aceasta din urmă că era o susținătoare a trecutului monarhist – o infrațiuone în Iugoslavia. Mai mult decât atât, ar fi început să verifice istoria familiei ei, putând astfel să descopere legăturile sale ascunse atent cu faimosul locatar din Crotch Crescent. Secretul ei ar fi ieșit imediat la lumină.

Acest episod minor mi-a oferit lecții importante – cu toate că au fost în materie de politică, nu de istorie. În primul rând, am înțeles că puterea statului comunist se baza pe activitatea neobosită, invazivă și birocratică a serviciilor secrete și pe capacitatea lor de a ruina viețile celor care nu erau pe placul lor. În al doilea rând, am aflat că influența acestor servicii se întindea cu mult dincolo de propriile lor domenii sinistre – ajungând chiar până la lumea aparent sigură și lipsită de primejdii a unui oraș universitar englez. Ideea extraordinară că acțiunile mele m-ar fi adus sub investigația unor oficiali străini ostili a trezit

^a Petru II (n. 6 septembrie 1923, Belgrad – d. 3 noiembrie 1970, Denver, Colorado) a fost ultimul rege al Iugoslaviei din dinastia Karagheorghević, părintii săi fiind Alexandru I și Maria a Iugoslaviei (fica regelui Ferdinand al României). A devenit rege la vârsta de 11 ani, după asasinarea tatălui său la Marsilia, pe 9 octombrie 1934 (n. tr.).

în mine un interes care a rămas viu decenii la rând. În anii care au urmat am devorat literatură de spionaj, de la memoriile unor dezertori până la romanele lui John le Carré. Am dat de urma unor spioni retrași din activitate și i-am asaltat cu întrebări. De asemenea, am examinat cu atenție persoanele care primeau oferte de lucru din partea MI6 – așa cum este îndeobște cunoscut Serviciul Secret de Informații al Marii Britanii [*Secret Intelligence Service*], SIS.*

Chiar fără să știu prea multe lucruri despre serviciile secrete, am fost uimit de stângăcia acelor abordări: în aceeași zi, o sumedenie de plicuri oficiale ajungeau pe rafturile pentru corespondență ale studenților. Unii destinatari au ignorat restricțiile cu privire la confidențialitatea documentului. Un prieten a mers până într-acolo încât a înrămat scrisoarea și a atârnat-o pe peretele closetului său, pentru ca amicii lui să poată vedea antetul complet neconvingător și formularea excesiv de precaută a ofertei: „Din când în când se ivesc oportunități în serviciul guvernamental din străinătate de o natură specializată și confidențială.“ În ce-i privește pe tinerii care și-au depus actele pentru angajare, prestația slabă a ofițerilor examinatori (punctată de avertismente clare legate de caracterul secret al întregii operațiuni) mi-a zdruncinat încrederea în mentalitatea spionilor. Oare, mă întrebam eu, în lupta împotriva imperiului sovietic, chiar conta dacă Tom avea aventuri cu homosexuali, dacă Dick fuma marijuana sau dacă Harriet avea un iubit înscris în Partidul Socialist Muncitoresc?

Mi-am dat seama că aș fi fost mult mai de folos din afară, și am căutat o cauză est-europeană care ar fi acceptat ajutorul meu. Inspirat de tatăl meu, care a trecut peste graniță cărți pentru colegii săi filozofi persecutați din Cehoslovacia, am pus umărul la organizarea unei campanii studentești de susținere

* Începând cu anul 1995, sediul Serviciului Secret de Informații, denumit informal MI6, a devenit un zigrat cu ferestre verzi securizate, situat pe malul sudic al Tamisei. Alte denumiri semioficiale ale acestui serviciu sunt „Prietenii“ sau, mai formal, „Celelalte Agenții de pe Whitehall“. Angajații lui îl numesc de regulă „Biroul“; contactele externe folosesc un nume mai discret, „Firma“.

a mișcării poloneze Solidaritatea, desființată prin lege marțială în decembrie 1981. Am agitat pancarte în fața ambasadelor și am scris scrisori de protest în favoarea deținuților politici. Am studiat limbi demodate precum polona și le-am practicat împrietenindu-mă cu bătrâni emigranți înverșunați în cluburile prăfuite și birourile din vestul Londrei – lumea „Generalului” estonian descrisă de le Carré în *Oamenii lui Smiley*.² Asemenea emigranților imaginari din romanul de spionaj, aceștia fuseseră finanțați de spioni britanici, apoi trădați și abandonați. La vremea aceea nu știam de proporțiile reale ale fiascoului Operațiunii Jungla, pe care o voi descrie în detaliu în capitolul 9.

Această carte este rezultatul intereselor mele îngemănate: spionajul și Europa de Est. Luam uneori autobuzul 12 pe strada Westminster Bridge din cartierul Lambeth, trecând pe lângă sediul MI6. La vremea aceea, adresa serviciului de spionaj britanic era, chipurile, un secret oficial bine păzit, cu toate că șoferul autobuzului anunța jovial de fiecare dată: „Century House – toți spionii se adună aici.” Nu am intrat niciodată. Dar mă uitam îndelung la clădirea murdară de ciment care avea în curtea din față o stație de benzină pusă parcă la întâmplare. Aceasta să fie oare replica noastră la temuta Lubianka din Moscova? Impunătoarea fațadă clasică a citadelei KGB (care fusese inițial sediul unei companii de asigurări) s-ar fi potrivit cu cele mai mari străzi din centrul Londrei. Însă clădirea MI6 arăta ca un bloc turn sovietic părăginit.

Spionii, fie că vorbim de agenți plătiți, voluntari idealiști sau ofițeri de informații profesioniști, au fost simpli soldați în lupta dintre Est și Vest care a modelat viețile tuturor generațiilor de după război, inclusiv pe a mea. Ca student, activist și jurnalist, mai întâi la Londra și apoi în spatele Cortinei de Fier, am avut întotdeauna o curiozitate legată de asemenea personaje. În anii '80 am socializat cu spioni de ambele părți, evitând de fiecare dată lingușelile și făcând schimb de glume, împunsături, argumente și idei. Pentru scurtă vreme, căderea comunismului părea să fi pus capăt întregii afaceri. Acum că dispăruse Uniunea Sovietică și, odată cu ea, pericolul ca Războiul Rece să devină fierbinte, ce mai rămânea de spionat? Însă sticlele de

șampanie pe care spionii le-au destupat în august 1991 în Marea Britanie și în America au fost la fel de premature precum tristețea instalată la Lubianka în timp ce statuia lui Feliks Dzerjinski, șeful poliției secrete a lui Lenin, era târâtă cu o macara în ovațiile moscoviților. MI6, CIA și serviciile lor parteneri și-au recalculat bugetele și s-au îndreptat către ținte noi: traficanți de arme, teroriști, gangsteri și infractori informatici. Însă noii infractori și vechiul spionaj s-au dovedit curând tovarăși de nădejde; delincvenții și escrocii din prim-plan erau uneri noi, dar în fundal pândeau de cele mai multe ori figurile viclene și lipsite de scrupule ale vechii lumi a spionajului din blocul sovietic.

Aceștia erau partenerii din umbră ai noii ordini. Departe de a fi aruncați la lada de gunoi a istoriei, alături de rămășițele vechiului sistem, spionii epocii comuniste s-au adaptat la noul context. O parte dintre personajele din trecut au rămas sub acoperire, dobândind posturi importante în noile structuri ale statului. Unul dintre acestea a fost estonianul Herman Simm, ale cărui activități fac subiectul capitolului 11. Alții s-au apucat de afaceri, domeniu în care cunoașterea unor limbi străine și a lumii din afară le-a asigurat un start foarte bun în noul joc. Pe întreg cuprinsul fostului imperiu sovietic, averea Partidului Comunist și a principalelor sale organizații s-a topit rapid, de cele mai multe ori ajungând în mâinile celor șmecheri și bine conectați. La fel s-a întâmplat și cu fondurile operative ale KGB-ului și agențiilor sale aliante. Sumele de bani transferate pe ascuns în afara țării în perioada prăbușirii Uniunii Sovietice au fost de ordinul a zeci de miliarde de dolari; o serie de sinucideri, încă neelucidate, petrecute în ultimele zile ale vechiului sistem i-au eliminat pe cei care ar fi putut să vorbească.³ Pentru membrii descurcăreți ai vechii elite, acești bani dobândiți ilicit au fost o trambulină financiară către noua lor carieră de oameni de afaceri. De fapt, ei și-au transformat puterea în bogăție, apoi din nou în putere.

În Rusia, spionii epocii sovietice, în frunte cu Vladimir Putin, un fost ofițer KGB, conduc acum țara. Ei sunt cunoscuți ca *silo-*

viki sau „oamenii serviciilor“.* Vechiul KGB a fost decapitat în 1991, în timpul prăbușirii imperiului sovietic, însă nu a fost desființat. (Sub Vladimir Lenin s-a numit CEKA; mai târziu a devenit OGPU, apoi NKVD și, în cele din urmă, KGB.) Acum, această agenție este împărțită în două: FSB, care a preluat aparatul intern represiv al vechiului sistem, și SVR, care este moștenitorul serviciului de informații externe sovietic; ambele lucrează cu GRU, serviciul militar de informații, care este o agenție separată.⁴

Așadar, o parte din carte se referă la această imensă înșelătorie: în ea arăt cum foștii spioni și prietenii lor, practic o conspirație criminală, au pus mâna pe una dintre cele mai mari țări ale lumii, îmbogățindu-se peste măsură și păcălind Occidentul. Modul lor de operare îmbină crima organizată, afacurile pe scară largă, diplomația convențională și spionajul. Arăt că șefii spionajului rus folosesc astăzi împotriva noastră nu numai instrumente vechi, ci și unele noi, la care predecesorii lor din epoca sovietică nu ar fi putut decât să viseze.

Cea mai puternică armă a lor este normalitatea. La fel cum, la prima vedere, politicienii și funcționarii ruși ne apar ca o castă de oameni în costum care nu ies cu nimic în evidență, asemenea omologilor lor occidentali, și spionii pe care-i descriu în această carte nu sunt nici șarmanți, nici siniștri. Ei duc o viață normală și au locuri de muncă normale, mișcându-se printre noi cu naturalețe și fără să atragă atenția asupra lor. Sunt genul de oameni pe care-i întâlnești la poarta școlii, cu care lucrezi în birou, de care te lovești într-o călătorie de afaceri sau pe care-i vezi tunzând iarba în curtea vecină. Însă serviciul lor real este să penetreze societatea noastră, să o influențeze în vederea atingerii propriilor scopuri și să ne fure secretele.

* Un cuvânt rusesc intraductibil, care derivă din *sila* (forță). Poate fi redat ca „bărbați influenți“ sau, mai colocvial, ca „duri“. Se referă în principal la veteranii KGB-ului din era sovietică și la membrii organizațiilor care au înlocuit KGB-ul. Dar îi include de asemenea pe cei din unitățile militare și din cvasimilitarizatul Minister de Interne, pe procurori și alte agenții care s-au ocupat cu urmărirea persoanelor, pedepsirea lor și instalarea de dispozitive de ascultare.

Cea mai cunoscută figură aparținând acestei generații noi de spioni ruși a fost Anna Chapman, tânăra roșcată care a ajuns vedetă internațională ca urmare a arestării și deportării sale în iunie 2010. A devenit prietena intimă a lui Putin, mândria mașinării sale politice, un personaj central al lumii financiare rusești și o celebritate media. Dar, așa cum arăt în capitolul 7, însușirile de care a dat dovadă în munca din străinătate nu au avut nimic de-a face cu talentele excepționale din legendele despre școala de spionaj. Și-a început viața din Occident în Stoke Newington, o suburbie londoneză banală, iar pentru cei din jurul ei nu era decât o rusoaică ca oricare alta, isteată și mare amatoare de petreceri, oportunistă, măritată cu un englez, bucurându-se de confortul și siguranța vieții din Marea Britanie. Însă normalitatea ei era înșelătoare. Era cât se poate de bine plasată pentru a-și duce la îndeplinire misiunile de spionaj, tocmai pentru că părea atât de ștearsă. Transformarea sa ulterioară într-o superspioană celebră adaugă o altă dimensiune. Este o dovadă a priceperii lor de *image maker*-i și aruncă o lumină revelatoare asupra Rusiei înseși.

Scandalul de spionaj care a făcut-o faimoasă pe Anna Chapman este parte a unui tablou mai larg. Chapman a fost una dintre cele zece persoane arestate în Statele Unite, în iunie 2010, care duceau o viață cât se poate de normală, asemenea oricărui american din clasa de mijloc, departe de țintele tradiționale ale spionajului cum ar fi Pentagonul sau Departamentul de Stat. Ea și un alt rus trăiau acolo folosindu-și numele real. Alți șapte indivizi aveau identități obținute în mod fraudulos – americană, britanică, canadiană, irlandeză și uruguayana (cea de-a zecea persoană era soția peruană a ultimului). Un alt suspect, cetățeanul rus Pavel Kapustin, care lucra sub numele fals de Christopher Metsos, a fost arestat în Cipru, însă autoritățile de acolo l-au lăsat să fugă – un episod pentru care nu au existat niciodată explicații satisfăcătoare și care încă mai stârnește furia în rândurile birocrăției americane.⁵ (Într-un caz asemănător, un rus care a lucrat cândva la Microsoft a fost deportat din motive legate de statutul său de imigrant, la jumătatea lunii iulie a aceluși an).

Unii oameni au luat în răs ideea că Rusia ar trimite spioni în suburbii, alții au fost uimiți. Ambele reacții au fost greșite. Aceasta nu era o inițiativă nouă sau absurdă a șefilor spionajului de la Kremlin, ci ultima evoluție a uneia vechi și sinistre. Doar cu doi ani înainte, în 2008, cazul lui Herman Simm scoțese la iveală faptul că Rusia penetrase NATO. Fost polițist estonian, care ajunsese la vârful politicii de securitate națională a acelei țări, el a fost demascat ca agent rus în urma cercetărilor minuțioase întreprinse de vânători occidentali de spioni. Ofițerul lui de caz – spionul de carieră responsabil cu activitățile sale – a fost la rândul său demascat. Acesta era „Antonio”: un rus care se dădea drept om de afaceri portughez, folosindu-se de o identitate ilegală construită cu multă atenție. Însă senzația pe care mass-media a creat-o în jurul acestui caz s-a stins curând, fără ca cea mai mare parte a publicului să-și dea seama de efortul pe care Rusia, asemenea Uniunii Sovietice înainte de ea, îl depunea încă în activitățile ce aveau ca scop inducerea în eroare, infiltrarea și subminarea. După multe intervenții și discuții, am reușit să conving autoritățile estoniene să mă lase să-i iau un interviu lui Simm; rezultatele acestei investigații sunt prezentate în capitolul 11.

Isteria generată de mass-media internațională în jurul Annei Chapman a făcut ca spionajul să pară o ramură a industriei de divertisment. S-a ajuns foarte ușor în acest punct: îmbufnată și arogantă, superba rusoaică putea să treacă fără probleme drept un personaj fictiv. Se potrivea perfect, la fel ca partenera senzuală cu răufăcătorul dintr-un film Bond – relația lui 007 cu „90-60-90” (porecla Annei Chapman, care vine de la corpul său armonios) fiind menită să asigure tensiunea sexuală necesară. Întreaga poveste, șocantă și aparent fără nici o noimă, a atras după sine ridicolul. În revista *New York*, un articol avea titlul „Spionii ruși, prea inutili și sexy pentru a fi judecați”. La Londra, ziarul *The Guardian* declara încrezător că „ascunși în suburbiile americane, nici unul dintre cei zece ruși nu a adunat secrete”. O figură marcantă a jurnalismului anglo-american era de părere că operațiunea imigranților ilegali ruși a fost „complet inutilă”.⁶ În condițiile în care cetățenii ruși reținuți au fost

eliberați la Viena în schimbul a patru persoane închise în Rusia pentru spionaj, David Cornwell, care, sub pseudonimul John le Carré, a surprins cu foarte mult talent intrigile misterioase ale spionajului Războiului Rece, a sugerat chiar că spionii de dreapta din agențiile americane, scăpați de sub control, încercau să pună piedici în calea îmbunătățirii relațiilor ruso-americe. El se întreba: „În vreme ce urmărim transmisiunea în direct, făcută cu gloriosul procedeu Tehnicolor, a celui mai mare schimb de spioni din secolul XXI, iar în mintea noastră se aude o țiteră zdrăngănind melodia *The Harry Lime Theme*, spionii se așteaptă să dăm fuga în adăposturile antiatomice? Să fie oare acesta planul lor inteligent?”⁴⁷

Cu tot respectul pentru cel mai mare scriitor britanic de romane de spionaj, și într-o măsură mai mică pentru alți comentatori, această abordare este cât se poate de deplasată. Spionii trebuie să pară cât mai plicticoși și mai banali posibil și să dezvolte capacitățile cerute de profesia lor reală. Dacă trebuie să fie niște curieri modești, însărcinați cu transportul de bani, documente false și alte bunuri, atunci au nevoie de o slujbă care să le permită să călătorească. George Smiley, renumitul personaj al lui le Carré, a lucrat în perioada războiului sub acoperire, ca funcționar (chipurile elvețian) al unei companii navale suedeze – locul perfect pentru cineva care are nevoie în mod regulat de un motiv plauzibil să meargă la Hamburg sau în alte porturi germane.⁸ Sarcina unora este să dobândească locuri de muncă, hobby-uri sau stiluri de viață care oferă acces la informații secrete. Dacă misiunea lor este să identifice potențiale surse și slăbiciunile acestora, care vor facilita recrutarea lor, atunci spionii trebuie să fie sociabili. Dacă sunt ofițeri de caz, care recrutează agenți, le dirijează activitatea, îi motivează și îi controlează, trebuie să aibă un stil de viață în care întâlnirile cu o varietate largă de oameni să nu trezească nici o suspiciune. Dacă sunt cârțițe, care au misiunea de a penetra securitatea sau serviciile de informații ale părții adverse, au nevoie de o educație și o carieră care să-i transforme în candidați credibili în ochii celor care fac recrutările de cealaltă parte.

Charles Crawford, care a fost vreme de mai mulți ani diplomat britanic în regiune, explică foarte bine acest lucru pe blo-

gul său.⁹ Spionajul înseamnă să descoperi unde se află sau circulă informație foarte sensibilă și utilă, și apoi, folosind slăbiciunile umane sau fizice în protejarea ei, să copiezi acea informație într-un mod discret. Toate acestea trebuie făcute în mai multe rânduri și fără ca cineva să observe sau să suspecteze ceva. Într-o asemenea muncă, capacitatea de a fi invizibil este un avantaj major. Vânătorii de spioni pot să supravegheze fiecare mișcare a unui diplomat suspectat de spionaj. Ei pot să examineze cererile de viză pentru a găsi vizitatori străini care ar putea să nu fie ceea ce par. Pot să-și pună sub supraveghere propriii oameni, pentru a vedea dacă au întâlniri suspecte cu persoane străine. Asemenea tehnici pot să se dovedească eficiente pentru prinderea unui spion deghizat în diplomat sau a unui trădător neglijent. Dar sunt complet inutile când vine vorba de prinderea unui „ilegalist“ bine antrenat – o persoană care lucrează sub o identitate dobândită sau furată.

Așa cum voi arăta în capitolul 6, un asemenea individ este un lucru de preț, care poate fi folosit oriunde, oricum și oricând este nevoie de el. Faptul că Rusia are asemenea agenți în America, Marea Britanie și Europa (și în alte părți) ar trebui să ne alarmeze. Imaginați-vă că cineva care vă urăște are cheia de la ușa casei dumneavoastră. Faptul că încă nu a ajuns să vă dea foc la casă, să vă fure lucrurile de valoare sau să vă planteze droguri nu e de natură să vă liniștească prea mult. Pentru că el *poate* face asta.

Rușii nu bagatelizează și nu iau în derâdere spionajul. Îl tratează cu seriozitate, considerându-l atât o amenințare din afară, cât și un lucru în care țara lor excelează. De altfel, trebuie să recunoaștem, mai toți oamenii găsesc că spionii din cărți sunt niște persoane absolut încântătoare. America îl are pe amnezicul, dar indestructibilul Jason Bourne.¹⁰ Exuberanța comandantului Bond a sporit imens reputația SIS. Însă spionii reali din țările occidentale au privilegii modeste în comparație cu omologii lor din alte părți. În Marea Britanie, de exemplu, ei se pensionează la 55 de ani, mai devreme decât colegii din diplomatie sub a căror acoperire lucrează. Dispun de fonduri pentru cheltuieli mai mari și mai puțin restricționate decât